

Üniversite Öğrencilerinin Bilgi Okuryazarlığı Becerilerindeki Zorlanma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma*

Coşkun POLAT**

Öz

Bilgi okuryazarlığı, değişik formatlardaki bilginin bulunması, erişilmesi, değerlendirilmesi, kullanılması ve iletilmesi becerileridir. Bu becerilerin kazandırılmasında eğitim kurumları öncelikli sorumludurlar. Üniversiteler de bu becerileri öğrencilere kazandırmak için bilgi okuryazarlığı programları geliştirmelidirler. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin bilgi okuryazarlığına ilişkin konulardaki zorlanma düzeyleri araştırılmıştır. Araştırma kapsamında Hacettepe Üniversitesi (HÜ)'nde 2003-2004 öğretim yılı itibariyle yüksek lisans öğrenimlerine devam eden 262 kişiye anket uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde "t testi" ve "varyans analizi" kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversiteler, Yükseköğretim, Bilgi okuryazarlığı

Abstract

Information Literacy is the set of skills needed to find, retrieve, analyze, and use information from a variety of sources. Educational institutions have the primary responsibility for providing the students with these skills. In this regard universities have to develop information literacy programs to equip students with the information and skills required. This study examines the challenges that the students faced in terms of information literacy related issues. A questionnaire was applied to 262 post graduate students of Hacettepe University in order to collect the data for this study. Collected data were analyzed by using "t-test" and "one-way variant analysis" methods.

Keywords: Universities, Higher Education, Information Literacy

1. Giriş

Bilgi toplumunda teknoloji merkezli değişim ve gelişim olguları, varolanın çok ötesinde yeni ve yüksek düzeyde nitelikli insan gücünü gerektirmektedir. Bilginin bu denli yoğun ve hızlı aktığı bir ortamda, bireylerin başarılı olması yaşam boyu sürecek bir öğrenme süreci içinde olmaları ile mümkündür. Yaşam boyu öğrenme, karşılaşılan bir sorunun çözümünde ya da herhangi bir karar alınmasında gereksinim duyulan bilgilerin elde edilmesi, değerlendirilmesi ve amaçlara uygun biçimde kullanılması becerilerini gerektirir. Bilgi okuryazarlığı, adı geçen bu becerilerin karşılığı olarak son dönemde ortaya çıkmış bir kavramdır.

* Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Doktora Programı kapsamında hazırlanan "Üniversitelerde Bilgi Okuryazarlığı Programlarının Geliştirilmesi: Hacettepe Üniversitesi Örneği" Başlıklı Doktora Tezi'nde yer alan verilerin bir kısmına dayanmaktadır.

** Dr. Coşkun Polat, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü. polatc@atauni.edu.tr

Bilgi okuryazarlığı becerilerin kazandırılmasındaki sorumluluk eğitim-öğretim kuruluşlarıdır. Bireyin mesleki ve entelektüel şekillenmesinde büyük ölçüde belirleyici olan üniversiteler de, öğrencilerini bilgi okuryazarı bireyler olarak mezun etme sorumluluğu taşımaktadırlar. Bu sorumluluğun gereği olarak gelişmiş pek çok yabancı üniversitelerde bilgi okuryazarlığı programları/dersleri verilmektedir¹.

Çalışmanın amacı üniversitelerde öğrencilere yönelik geliştirilecek olan bilgi okuryazarlığı programlarının içeriğinin belirlenmesinde alt yapı oluşturma gayesiyle, bilgi okuryazarlığına ilişkin çeşitli konularda öğrencilerin zorlanma düzeylerinin belirlenmesidir. Bu doğrultuda HÜ’de 2003–2004 yılı itibarıyla yüksek lisans eğitimlerine devam etmekte olan 256 kişiye anket uygulanmıştır. Anketten elde edilen bulgular doğrultusunda, üniversitelerde geliştirilecek bilgi okuryazarlığı programlarının içeriğine ilişkin değerlendirmeler yapılacaktır. Değerlendirme, Amerikan Üniversite ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği (American College and Research Libraries-ACRL)’nin 2000 yılında yayınladığı bilgi okuryazarlığı standartları (ACRL 2000) çerçevesinde yapılacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Bilgi Okuryazarlığı

Literatürde bilgi okuryazarlığı tanımlanırken, biri kavramın içerdiği beceriler diğeri ise bilgi okuryazarı bireyin sahip olduğu beceriler olmak üzere iki farklı yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlarla bazı tanımlar aşağıda verilmiştir:

Bilgi okuryazarlığı bilgi gereksiniminin farkedilmesi, bu bilginin elde edilmesi, değerlendirilmesi ve etkin bir biçimde kullanılması için bireylerin gereksinim duyduğu beceriler bütünüdür (ALA 1989).

Bilgi okuryazarlığı bilgisayarların nasıl kullanılacağından bilgiye erişime, bilginin doğasına ve teknik alt yapısına, eleştirel düşünmeye, bilginin çevreyi sosyal, kültürel ve felsefi olarak nasıl etkilediğini anlamaya kadar olan konuları içeren yeni bir bilim dalıdır (Sahpiro ve Hughes 1996:31).

¹ Değişik ülkelerin üniversitelerinde yürütülmekte olan bilgi okuryazarlığı programı örnekleri için bkz., <http://bulldogs.tlu.edu/mdibble/doril/academic.html> (19.12.2005).

Bilgi okuryazarı birey bilginin nasıl düzenlendiğini, nasıl bulunacağını ve nasıl kullanılacağını bilmesinden dolayı nasıl öğreneceğini öğrenmiş kişidir. Herhangi bir işi gerçekleştirmede ya da karşılaştığı bir sorunu çözmede gereksinim duyacağı bilgiyi daima bulabileceğinden yaşam boyu öğrenme becerisine sahiptir (ALA 1989).

Bilgi okuryazarı kişi;

- Doğru ve yeterli bilginin karar verme için temel oluşturduğunun bilincindedir.
- Bilgi gereksinimini fark eder.
- Bilgi gereksinimine dayalı olarak soruları formüle eder.
- Bilginin potansiyel kaynaklarını belirler.
- Başarılı bir arama stratejisi geliştirir.
- Bilgisayar ve diğer teknolojileri kullanarak bilgi kaynaklarına erişir.
- Bilgiyi değerlendirir.
- Uygulamada kullanmak üzere bilgiyi düzenler.
- Mevcut bilgi yapısı içerisinde yeni bilgiyi birleştirir.
- Bilgiyi eleştirel düşünme ve sorun çözmede kullanır (Doyle 1994:3).

2.2. Üniversiteler İçin Bilgi Okuryazarlığı Standartları

Yükseköğretim için bilgi okuryazarlığı programlarında yer verilmesi gereken konularda üniversitelere yol gösterici olması bakımından ACRL tarafından 2000 yılında “Yükseköğretim İçin Bilgi Okuryazarlığı Yeterlik Standartları” adıyla bir çalışma yayınlanmıştır. Bu çalışmaya göre bilgi okuryazarı öğrencinin sahip olması gereken temel beceriler beş standartta ele alınmaktadır (ACRL 2000:8-14):

Standart 1: Bilgi okuryazarı öğrenci, gereksinim duyduğu bilginin yapısını ve boyutunu belirler.

Standart 2: Bilgi okuryazarı öğrenci, gereksinim duyduğu bilgiye etkin bir biçimde erişir.

Standart 3: Bilgi okuryazarı öğrenci bilgiyi ve bilgi kaynaklarını eleştirel olarak değerlendirir ve seçilen bilgiyi kendi bilgi temeli ve değer sistemi ile birleştirir.

Standart 4: Bilgi okuryazarı öğrenci, bilgiyi bireysel ya da bir grubun üyesi olarak, belirli bir amacın gerçekleştirilmesinde etkin olarak kullanır.

Standart 5: Bilgi okuryazarı öğrenci, bilgi ve bilgi teknolojilerine ilişkin etik, yasal ve sosyo-ekonomik sorunların çoğunun farkındadır.

Yukarıda belirtilen her bir standartın işaret ettiği beş aşama ve her bir aşamada cevap bulunması gereken sorular da şöyle belirtilmektedir (ACRL 2003):

1. *Bilme*: Bilmek istenen nedir? Bunun için ne tür bilgiye gereksinim duyuluyor? Gereksinim duyulan bilginin miktarı nedir?
2. *Erişim*: Gereksinim duyulan bilgiyi elde etmenin en iyi yöntemi nedir? Bilgi aramada en uygun terimleri mi kullanıyorum? Bu bilginin elde edilmesinde hangi arama sistemleri ya da bilgi kaynakları kullanılacak?
3. *Değerlendirme*: Bilginin kaynağı güvenilir midir? Başka yorumlar ya da bakış açıları var mıdır? Bu yeni bilgi, zaten bilinenlerde nasıl bir değişikliğe neden olacaktır?
4. *Kullanma*: Bilginin sunumu için en uygun yöntem nedir? Verilecek mesajı en iyi yansıtan bilgi sunum formatı mı seçilmiştir? Kaynaklardan yapılan alıntılar savunulan düşünceleri desteklemekte midir?
5. *Etik/Yasal Konular*: Materyalin kullanma izni var mıdır? Sansürle ilgili konular nelerdir? Bilginin elde edilmesi, kullanılması ve yayımına ilişkin üniversitenin belli bir politikası var mıdır? (ACRL 2003).

Araştırmada, öğrencilerin bilgi okuryazarlığına ilişkin zorlandıkları konuların belirlenmesi için oluşturulan ölçekte ve bu ölçege verilen yanıtların değerlendirilmesinde, yukarıda belirtilen standartlar ve aşamalar temel alınmıştır.

3. Yöntem

3.1. Örneklem

Araştırmanın evrenini HÜ'ye bağlı Sosyal Bilimler (SBE), Fen Bilimleri (FBE) ve Sağlık Bilimleri (SABE) enstitülerinde 2003–2004 yılı itibariyle öğrenimlerine devam

eden toplam 2279 yüksek lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Evrenin enstitü bazında dağılımı; SBE 1210 kişi, FBE 763 kişi ve SABE 306 kişi biçimindedir. Bu evrenden “oranlı eleman örnekleme” yöntemi ile 256 kişilik bir örneklem belirlenmiştir. Karasar (1995:113)’a göre “bu örnekleme için, önce, evren, araştırma açısından önemli görülen belli bir değişkene göre, kendi içinde benzeşikliği olan, “alt evren”lere ayrılır. Sonra, bu alt evrenlerden herbirinden, eleman örnekleme yapılır. Her bir alt evrenden alınacak eleman miktarı o alt evrenin içindeki payı oranında belirlenir. % 11,1 temsil gücüyle yapılan örneklem seçim hesaplaması sonucunda SBE’den 135; FBE’den 85 ve SABE’den de 34 kişilik örneklem grubu tespit edilmiştir. Ancak dağıtılacak anket formlarının hepsinin geri alınamaması olasılığı ile bu sayılar sırasıyla 137, 89 ve 36 olarak belirlenmiştir.

3.2. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada amaca bağlı olarak, “olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların “ne” olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışan incelemeler” (Kaptan 1989:34) biçiminde tanımlanan “betimleme yöntemi” kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak da, “kalem kâğıt yoluyla objenin, bireyin ya da grubun kendisi hakkında bilgi vermesi” (Kaptan 1989: 75) şeklinde tanımlanan anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket sorularının hazırlanmasında birçok avantajı olan ve aynı zamanda bilgi okuryazarlığına ilişkin literatürde yoğun olarak kullanıldığı görülen Likert Ölçeği model alınmıştır. Likert tipi ya da “dereceleme” toplamaları tekniğine uygun bir ölçekten alınan puan, genel olarak, kapsamındaki maddelere gösterilen tepkilere verilen ağırlıkların toplamından ya da teknik deyişle puanların toplamından oluşur (Tezbaşaran 1997:5-6). Likert tarafından geliştirilen dereceleme toplamalarıyla ölçekleme yaklaşımında, ölçülmek istenen durum ile ilgili çok sayıda olumlu ve/veya olumsuz ifade, çok sayıda cevaplayıcıya uygulanır. Cevaplayıcılar ifadenin kapsadığı durum ögesine en uygun derecesini 5 seçenekten birini tercihle bildirmiş olur (Tezbaşaran 1997:9).

3.3. Veri Analiz Teknikleri

Araştırmanın amacı doğrultusunda yüksek lisans öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı becerileri kapsamında oluşturulmuş ifadelerdeki zorlanma düzeylerini belirlemek üzere

bir “Bilgi Okuryazarlığı Ölçeği” geliştirilmiştir. Ölçekte, bireylerin her bir maddeye verecekleri cevapları almak için “Hiç Zorlanmam” (0–1,00 puan), “Nadiren Zorlanırım”(1,01–2,00 puan), “Bazen Zorlanırım”(2,01–3,00 puan), “Çoğunlukla Zorlanırım” (3,01–4,00 puan) ve “Her Zaman Zorlanırım”(4,01–5,00 puan) biçiminde beşli dereceleme kullanılmıştır.

Pilot uygulama HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Fen Bilimleri Enstitüsü’ne bağlı olarak yüksek lisans eğitimine devam eden 25 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Uygulama sonucunda elde edilen yanıtlar; Hiç Zorlanmam 5, Nadiren Zorlanırım 4, Bazen Zorlanırım 3, Çoğunlukla Zorlanırım 2, Her Zaman Zorlanırım 1 biçiminde puanlanmıştır. Puanlama sonuçları gerekli değerlendirmeleri ve hesapları yapabilmek amacıyla SPSS (Statistical Package for Social Sciences, v.11.0) paket programına aktarılmıştır. Ölçek iç tutarlılığının sınanması için en uygun yol olan “Cronbach α güvenilirlik katsayısı” hesaplanmış ve güvenilirlik değeri; $\alpha=,9811$ olarak bulunmuştur. Likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek güvenilirlik katsayısının olabildiğince 1’e yakın olması gerektiğinden (Tezbaşaran, 1997: 47), hazırlanan ölçeğin duyarlı, birbiriyle tutarlı maddeleri içerdiği ve kısacası yeterli güvenilirlik düzeyine sahip olduğu kabul edilmiştir.

Pilot çalışmadan elde edilen verilere dayanılarak anket uygulamaya hazır duruma getirilmiştir. Buna göre araştırma alanı olan HÜ’ye yönelik olarak, ön sorular hariç, birinci bölüm 7 madde ve 38 soru, ikinci bölüm 16 soru, üçüncü bölüm ise 64 soru olarak oluşturulmuş ve 262 kişiye uygulanmıştır. Bu çalışmada uygulanan anketin yalnızca üçüncü bölümünden elde edilen bulguların ön sorularda yer alan çeşitli değişkenler (enstitü, yüksek lisansta bulunulan aşama, akademik görevin bulunup bulunmaması) ile değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Veriler SPSS paket programına aktarılarak gerekli testler yapılmıştır. Araştırmanın temelini oluşturan genel ölçek ortalamaları ve bilgi okuryazarlığını oluşturan aşamalar bazında ortalamalarında, bireysel özelliklere göre gruplar arası anlamlı farkların olup olmadığının sınanması için %5 güvenirlikle “tek örneklem t testi (One Simple t test)” ile “tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA)” kullanılmıştır. Gruplar arası farklılıkların hangi gruplarda olduğunun belirlenmesine yönelik olarak “Tukey HSD Testi”nden yararlanılmıştır.

4. Bulgular

Bu bölümde bilgi okuryazarlığı konularına ilişkin oluşturulmuş ifadelerde öğrencilerin zorlanma düzeyleri yükseköğretim için bilgi okuryazarlığı standartlarında geçen aşamalar bazında değerlendirilecektir. Her bir ifadeye ilişkin zorlanma düzeyleri farklı değişkenler (enstitü, yüksek lisansta bulunulan aşama, akademik görevin bulunup bulunmaması) bağlamında da yorumlanacaktır.

4.1. Bilme

Yükseköğretim için öngörülen bilgi okuryazarlığı standartlarında geçen ilk aşama “*Bilme*” aşamasıdır. Ölçekte bu aşamaya ilişkin 10 soru bulunmaktadır. Öğrencilerin puan ortalaması 2,81 ile “Bazen zorlanırım” (2,01–3,00) dilimindedir. Beklenen ortalama olan 3,00’ün altında olan bu değer, bilme aşamasının geneli anlamında bir zorlanmanın varlığını yansıtmaktadır (Bkz. Tablo 1).

Bilme aşamasındaki her bir ifadeye ilişkin yapılan incelemeler sonucunda öğrencilerin 3. ve 7. sorular hariç tüm sorularda beklenen ortalamanın altında kaldıkları belirlenmiştir. Her bir ifadeye ilişkin zorlanma düzeyleri ile ilgili sonuçlar ise şöyledir;

Table 1: Bilme Aşamasındaki Sorulara İlişkin Zorlanma Düzeyi Ortalamaları

Sorular	\bar{X}	s
1. Araştırma konusu belirlemede	2,68	0,93
2. Araştırma konusuna ilişkin bilgi gereksinimimi tanımlamakta ve formüle etmekte	2,69	0,71
3. Bilgi gereksinimimi başkalarına açıklamakta	3,16	1,02
4. Araştırma konusunu genişletmekte/daraltmakta	2,60	0,76
5. Gereksinim duyduğum bilgiyi nasıl ve nerede bulacağımı bilmekte	2,89	0,85
6. Bilginin ve bilgi kaynaklarının kütüphanelerde/veritabanlarında nasıl düzenlendiğini anlamakta (kütüphane sınıflama sistemleri, konu başlıkları, vb)	2,77	0,92
7. Farklı türde basılı bilgi kaynaklarını (indeks, ansiklopedi, sözlük, rehber, kronoloji, vb) kullanmakta	3,11	0,89
8. Amacı ve hitap ettiği kitle açısından bilgi kaynak türlerini ayırt etmekte (popüler/bilimsel; güncel/tarihi, vb)	2,98	0,88
9. Hangi türdeki bilgi kaynağının araştırdığım konu açısından daha yararlı olabileceğine karar vermekte	2,88	0,91
10. Gereksinim duyduğum bilginin elde edilmesine yönelik zaman planlaması yapmakta (Başlangıçta gereksinim duyulan temel bilgi, araştırmanın diğer aşamalarında kullanılacak olan detaylı bilgi gibi)	2,35	0,83
Toplam	2,81	0,87

“Araştırma konusunu genişletme/daraltma”(4), “gereksinim duyulan bilginin nasıl ve nerede bulunacağı”(5), “bilginin ve bilgi kaynaklarının kütüphanelerde/veritabanlarında nasıl düzenlendiği (kütüphane sınıflama sistemleri, konu başlıkları, vb)” (6), “amacı ve hitap ettiği kitle açısından bilgi kaynak türlerini ayırt etme (popüler/bilimsel; güncel/tarihi, vb)” (8), “hangi türdeki bilgi kaynağının araştırılan konu açısından daha yararlı olacağına karar verme” konularında öğrencilerin zorlanma düzeyi puan ortalamaları beklenen ortalamanın (3,00) altındadır. Bağlı bulunulan enstitü, yüksek lisansta bulunulan aşama ve üniversitede akademik bir görevin bulunması gibi etkenler, bu işlemlerin gerçekleştirilmesindeki zorlanmada anlamlı değişikliğe neden olmamaktadır. Bu durum adı geçen konularda öğrencilerin eğitim gereksinimlerini yansıtmaktadır.

“Araştırma konusu belirlemede”(1) ve “araştırma konusuna ilişkin bilgi gereksinimimi tanımlamakta ve formüle etmede”(2) de öğrencilerin puan ortalamaları beklenen ortalamanın altındadır. Üniversitede akademik bir görevin olması zorlanmayı

anlamli düzeyde düşüren bir etkidir. 1. maddede SABE öğrencileri SBE ve FBE öğrencilerine göre anlamli düzeyde daha az zorlanmaktadır. Ancak grup ortalamasının en yüksek olduğu SABE öğrencilerinin bile puan ortalamasının 3,36 olarak gerçekleşmesi, araştırma konusu belirlemede izlenecek yöntemlerle ilgili tüm öğrencilerin zorlandıklarını göstermektedir. Bu konuda özellikle SBE ve FBE’de araştırma görevlisi olmayan yüksek lisans öğrencilerinin eğitim gereksinimleri daha fazladır.

“Hangi türde bilgi kaynağının araştırılan konu açısından yararlı olabileceğine karar verme”(9) konusunda zorlanma düzeyi ortalaması 2,88 ile “Bazen zorlanırım” dilimindedir. Çeşitli değişkenler bazında zorlanma düzeyinde anlamli farklılıkların bulunmaması, bilgi kaynaklarının türlerine ilişkin bir eğitime gereksinim duyulduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin “Bilme” aşamasına ilişkin sorularda, en çok zorlandıkları konu 2,35 puan ortalaması ile “gereksinim duyulan bilginin elde edilmesine yönelik zaman planlamasının yapılması”(10)’dır. Puan ortalamalarında ders aşamasındaki öğrenciler tez aşamasındaki öğrencilere göre anlamli düzeyde daha fazla zorlanırken, öğrencilere ilişkin diğer özellikler zorlanmalarda farklılığa neden olmamaktadır. Bununla birlikte grup ortalamalarının değişkenlerin genelinde 3 ve 3’ten düşük olmasını, tüm öğrenciler için eğitim gereksinimi olarak yorumlamak mümkündür.

4.2. Erişim

Anketin üçüncü bölümündeki 11–34. sorular, bilgi okuryazarlığının “Erişim” aşaması kapsamındaki konulara ilişkin ifadeleri içermekte ve öğrencilerin bu konudaki zorlanma düzeyleri ortaya konmaktadır.

Bu kapsamda toplam 24 soruda yüksek lisans öğrencilerinin puan ortalaması 2,87 ile “Bazen zorlanırım” dilimine karşılık gelmektedir. Beklenen ortalamanın (3,00) altında gerçekleşen bu ortalama, erişim aşamasının geneli için bir eğitim gereksiniminin olduğunu göstermektedir (Bkz. Tablo 2). Bu aşamada yer alan her bir ifade için yapılan analizlerin sonuçları ise şöyledir:

Table 2: Erişim Aşamasındaki Sorulara İlişkin Zorlanma Düzeyi Ortalamaları

Sorular	\bar{X}	s
11. Araştırma için en uygun araştırma yöntemini seçmekte	2,24	0,88
12. Araştırma yöntemine en uygun bilgi erişim kaynağını (bibliyografya, indeks, veritabanı, web, vb) seçmekte	2,77	0,89
13. Bibliyografya, indeks, katalog, veritabanı gibi erişim kaynaklarından hangi tür bilgi elde edebileceğimi anlamakta	3,05	0,89
14. Tam metin ya da bibliyografik bilgi içeren kaynakları ayırt etmekte	3,21	0,93
15. Bilgi aramada etkin bir strateji geliştirmekte/oluşturmakta	2,44	0,90
16. Konuya uygun elektronik veritabanlarını seçmekte	2,53	1,05
17. Bilgi aramada kullanacağım anahtar sözcükler, eşanlamlı sözcükler ve ilişkili terimleri belirlemekte	3,01	0,84
18. Web kaynaklarını kullanmakta	3,00	1,06
19. İnternet’te bilgi aramakta	3,30	1,01
20. İnternet bilgi arama araçlarını (arama motorları, ileri arama motorları, rehberler, vb.) kullanmakta	3,08	1,07
21. Elektronik bilgi erişim sistemlerindeki (arama motorları, veritabanları, vb) yönlendirici bilgilerden yararlanmakta	2,56	1,09
22. Bilgisayarla aramada hem basit hem de gelişmiş arama seçeneklerini kullanmakta	2,42	1,09
23. Bilgisayarla arama tekniklerini (Boole işleçleri, yakınlık belirteçleri, konu, dil, tarih sınırlaması, vb) kullanmakta	2,20	1,05
24. Arama sonucunda elde edilen bibliyografik künyelerdeki unsurları anlamakta	3,35	0,98
25. Kütüphanede aradığımı bulmakta	3,19	0,84
26. Kütüphane kataloğunu kullanmakta	3,26	0,89
27. Katalogdaki bilgileri anlamakta/çözümlemekte	3,25	0,87
28. Katalogda bulduğum kaynağı rafta bulmakta	2,87	0,95
29. Başka kütüphanelerden kaynak sağlanması için kütüphanemizin verdiği hizmetlerden (belge sağlama) yararlanmakta	1,97	0,96
30. Başka kütüphaneleri kullanmakta	3,15	0,89
31. Elde ettiğim bilgiyi belli ölçütlere göre sınıflamakta (güncel/güncel olmayan, genel/özel, vb)	3,04	0,78

32. Elde ettiğim bilgiyi konuyla ilgililiği açısından değerlendirmekte (eseradi, özet, konu başlığı, vb unsurlara bakarak)	2,99	0,78
33. Gerektiğinde yeni bir arama stratejisi geliştirmekte (Eriştiğim bilgideki eksiklikleri/fazlalıkları değerlendirerek)	2,45	0,74
34. Eriştiğim bilgiyi elde etmekte ve saklamakta değişik teknolojik olanaklardan en uygun olanını seçmekte (kopyala/yapıştır, print, fotokopi, tarayıcı, vb)	3,60	0,92
Toplam	2,87	0,93

“Araştırma için en uygun araştırma yönteminin seçilmesi”(11), öğrencilerin en çok zorlandıklarını belirttikleri konulardan biridir ve bu soruya ilişkin puan ortalaması 2,24 ile “Bazen zorlanırım” dilimindedir. Enstitü, yüksek lisansta bulunulan aşama ve akademik görevin bulunması zorlanmada anlamlı farklılıklara neden olmamaktadır.

“Araştırılan konuya en uygun bilgi erişim kaynağını (bibliyografya, dizin, veritabanı, web vb) seçme”(12) konusunda SBE öğrencileri en fazla zorlanma belirten gruptur ve akademik görevin bulunması zorlanmayı anlamlı düzeyde düşürmektedir. Ancak puan ortalaması yüksek olan gruplarda bile, ortalamalar “Bazen zorlanırım” ve “Nadiren zorlanırım” diliminde yer almakta ve bu konudaki eğitim gereksinimini yansıtmaktadır.

“Bibliyografya, dizin, katalog, veritabanı gibi erişim kaynaklarından hangi tür bilgi elde edileceğini anlama”(13) ve “tam metin ya da bibliyografik bilgi içeren kaynaklarını ayırt etme”(14) konularında öğrenciler 3.21 puan ortalaması ile diğer konulara oranla daha az zorlandıklarını belirtmiştir. Zorlanma düzeyleri akademik görevi bulunanlarda anlamlı düzeyde düşüktür.

“Bilgi aramada etkin bir strateji geliştirilmesi”(15) konusunda zorlanma düzeyleri test edilen değişkenler bağlamında anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Puan ortalamasının 2.44 olması, tüm öğrencilerin bu konuda yetersiz olduklarını ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin 2,53 puan ortalaması ile en fazla zorlanma belirttikleri konulardan biri de “konuya uygun elektronik veritabanlarını seçme”(16)’dir. Bu konuda SBE öğrencileri diğer enstitü öğrencilerine göre, akademik görevi olmayanlar da olanlara göre anlamlı düzeyde daha fazla zorlanmaktadır.

“Bilgi aramada kullanılacak anahtar sözcükler, eşanlamli sözcükler ve ilişkili terimleri belirleme”(17), *“web kaynaklarını kullanma”*(18), *“internet’te bilgi arama”*(19) ve *“internet bilgi arama araçlarını kullanma”*(20) konularındaki puan ortalamaları sırasıyla 3,01; 3; 3,3 ve 3,08 ile “Bazen zorlanırım” diliminde yer almaktadır. Bağlı olunan enstitü zorlanma düzeylerinde anlamlı farklılıklara neden olmazken, akademik görevin bulunması zorlanmayı anlamlı düzeyde düşüren bir etkidir. Öğrenciler bu konularda erişimle ilgili diğer sorulara kıyasla daha az zorlanma belirtmiş olmalarına karşın, puan ortalamalarının 3 civarında olmasını, bilgi arama gibi önemli bir konudaki bilgi eksikliği biçiminde yorumlamak yanlış olmayacaktır.

Öğrenciler bilgisayarla bilgi aramadaki zorlanma için kararsızlık yönünde bir eğilim taşıyorlar da, ileri düzeyde arama tekniklerine ilişkin bilgiye daha fazla gereksinim duymaktadırlar. Çünkü *“elektronik bilgi erişim sistemlerindeki (arama motorları, veritabanları, vb) yönlendirici bilgilerden yararlanma”*(21), *“bilgisayarla aramada hem basit hem de gelişmiş arama seçeneklerini kullanma”*(22) ve *“bilgisayarla arama tekniklerini (Boole işlemleri, yakınlık belirteçleri, konu, dil ve tarih sınırlaması vb) kullanma”*(23) işlemlerinde puan ortalamaları 3’ün altında kalmıştır. SBE öğrencileri en çok zorlanan gruptur. Ancak grup ortalamalarının değişkenler bağlamında 3’ün altında olması, tüm öğrencilerin bu konuda zorlandığını ve eğitime gereksinimleri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

“Arama sonucunda elde edilen bibliyografik künyelerdeki unsurları anlama” (24) konusunda puan ortalaması (3,35) beklenen ortalamadan üzerindedir. Yapılan testler bu konuda SBE öğrencilerinin FBE öğrencilerine göre, akademik görevi olamayanların ise olanlara göre daha fazla zorlandıklarını ortaya koymuştur.

Ölçekte 25.-30. sorular kütüphane kullanımı ile ilgilidir. *“Kütüphanede aranılanı bulmakta”*(25), *“kütüphane kataloğunu kullanmakta”*(26), *“katalogdaki bilgileri anlamakta, çözümlenmekte”*(27) ve *“başka kütüphaneleri kullanmakta”*(29) puan ortalamalarının sırasıyla 3,29; 3,26; 3,25 ve 3,15 olması, öğrencilerin bu konularda belli düzeyde bir bilgiye sahip olduklarını göstermektedir. *“Başka kütüphanelerden kaynak sağlanması için kütüphanenin verdiği hizmetlerden (belge sağlama) yararlanma”* (30), hizmetin yalnızca akademik personele verilmesi nedeniyle puan ortalaması 1,97 ile oldukça düşüktür. Belirtilen konularda bilgi okuryazarlığı programlarında kısa bilgilendirme ve uygulamalar biçiminde yer verilmesi, hem kütüphane kullanım

alışkanlığının kazanılması hem de kütüphanenin daha verimli kullanılması açısından yararlı olacaktır.

Kütüphane kullanımına ilişkin yukarıdaki soruların aksine, “*Katalogda bulunan kaynağı rafta bulma*”(28) konusunda öğrencilerin puan ortalaması 2,87 ile beklenen ortalamadan altında hesaplanmıştır. Grup ortalamaları dikkate alındığında; enstitü bazında SBE öğrencileri en fazla zorlanan grup iken, diğer değişkenlerde anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. Bu sonuçların konuya ilişkin bilgi eksikliğinden çok açık raf sisteminin yarattığı karışıklıkla ilgili olduğu tahmin edilmekle birlikte, buna ilişkin analiz araştırma kapsamı dışındadır.

Anketin 31–34. soruları “Erişim” konusunun son aşaması olan, elde edilen bilginin değerlendirilmesine yönelik düzenlenmesi ve saklanması ile ilgilidir. Bunlardan, “*elde edilen bilgiyi belli ölçütlerle sınıflamakta*”(31) ve “*elde edilen bilgiyi kimıyla ilgililiği açısından değerlendirmekte*”(32) ifadelerinde öğrenciler 3,04 ve 2,99 puan ortalamaları ile önemli oranda kararsızlık belirtmiştir. İlk ifade için FBE öğrencileri SBE öğrencilerine göre daha fazla zorlanmaktadır. Puan ortalamalarının beklenen ortalamaya çok yakın olması nedeniyle, elde edilen bilginin değerlendirme için düzenlenmesi konusunda tüm öğrencilerin eğitime gereksinim duyduklarını söylemek mümkündür.

“*Gerektiğinde yeni bir arama stratejisi geliştirmekte*”(33) puan ortalaması 2,45 olarak gerçekleşmiştir. Bu zorlanma düzeyi çeşitli değişkenler bazında anlamlı farklılıklara neden olmamaktadır. Yüksek lisans öğrencileri etkin bir bilgi arama stratejisi geliştirme konusunda araştırmanın başında olduğu gibi, sonunda da zorlanmaktadırlar ve eğitime gereksinim duymaktadırlar.

Puan ortalamasının 3,60 olduğu “*erişilen bilgiyi elde etmede ve saklamada teknolojik olanaklardan en uygun olanını seçme*”(34) konusu, öğrencilerin çok fazla zorlanmadıkları bir konudur.

4.3. Değerlendirme

Bilgi okuryazarlığı standartlarında belirtilen yeterliliklerden üçüncüsü elde edilen bilginin amaçlar doğrultusunda değerlendirilmesidir. Bu kapsamda ölçekte öğrencilerin zorlanma düzeylerini belirtmelerine yönelik toplam 14 ifade (35–48) yer almaktadır.

Bu aşama için yüksek lisans öğrencilerinin puan ortalaması 2,75 ile “Bazen zorlanırım” diliminde ve beklenen ortalamadan (3,00) altındadır. Bu durum

değerlendirme aşaması genel olarak düşünüldüğünde bilgi eksikliğinin varlığını göstermektedir (Bkz. Tablo 3).

Her bir ifade üzerinde yapılan incelemelere ilişkin sonuçlar ise şöyledir;

“*Elde edilen bilgi kaynağını okuyarak temel düşünceleri özetleme*”(35) konusunda SBE öğrencileri en fazla zorlanan grupken, yüksek lisansta bulunulan aşama ve akademik görevli olma zorlanma düzeyini etkilememektedir. Her ne kadar bu beceri üniversite öncesinde kazanılması gerekiyorsa da, öğrencilerin zorlanma düzeyi puan ortalamalarının yüksek olmaması, bilgi okuryazarlığı programında bu konuda bilgi verilmesini gerektirmektedir.

Table 3: Değerlendirme Aşamasındaki Sorulara İlişkin Zorlanma Düzeyi Ortalamaları

Sorular	\bar{X}	s
35. Elde ettiğim bilgi kaynağını okuyarak kaynaktaki temel düşünceleri özetlemekte	3,02	0,67
36. Okuduğum bilgi kaynakları arasındaki benzer ve farklı noktaları belirlemekte	2,89	0,79
37. Kaynaklardan elde ettiğim bilgiyi kendi sözcüklerimle yeniden ifade etmekte	2,43	0,78
38. Görsel bilgiyi (tablolar, grafikler, vb) yorumlamakta	2,73	1,19
39. Yeni elde ettiğim bilgiyi önceki bilgilerimle ilişkilendirmekte	2,79	0,77
40. Bilgiyi eleştirel olarak değerlendirmekte (bilginin önyargılı, taraflı, yönlendirici -kazanç ya da propaganda amaçlı- olup olmadığını anlamakta ve bilgide yer alan mantık hatalarını belirlemekte)	2,74	0,74
41. Bilgiyi ve bilgi kaynaklarını güvenilirlik, geçerlilik, tarafsızlık, güncellik gibi ölçütlere dayanarak değerlendirmekte	2,49	0,74
42. Farklı görüş açıları anlamakta ve değerlendirmekte	2,89	0,79
43. Araştırmalarımda fazla sayıda kaynak kullanmakta	2,66	0,90
44. Elde ettiğim bilgiyi değerlendirerek tamamlayıcı/ek bilgi gereksinimim olup olmadığına karar vermekte	2,48	0,81
45. Elde ettiğim bilgiyi yorumlamakta	3,24	0,75
46. Web kaynaklarını değerlendirmekte	2,70	0,92
47. Web kaynaklarına ilişkin değerlendirme ölçütlerini anlamakta ve uygulamakta	2,23	0,93
48. Elde ettiğim bilgiye dayalı sonuçlar ortaya koymakta	3,27	0,94
Toplam	2,75	0,83

“Okunan bilgi kaynakları arasındaki benzer ve farklı noktaları belirlemekte” (36) öğrencilerin zorlanma düzeyi puan ortalaması 2,89’dur. Çeşitli değişkenler açısından zorlanma düzeylerinde anlamlı fark görülmemesi bu konuda da eğitim gereksinimi olduğunu göstermektedir.

“Kaynaklardan elde edilen bilgiyi kendi sözcükleriyle ifade etmekte”(37), “yeni elde edilen bilgiyi önceki bilgilerle ilişkilendirmekte”(39), “bilgiyi eleştirel olarak değerlendirmekte”(40), “farklı görüş açılarını anlamakta ve değerlendirmekte” (42) ifadelerinde katılımcıların zorlanma düzeyi puanları “Bazen zorlanırım” diliminde yer almaktadır. Bağlı olunan enstitüler anlamlı farklılığa neden olmamakla birlikte, ilk ifade için yüksek lisansın tez aşamasında olma, son ifade için de akademik görevli olma zorlanmayı düşürmektedir. Buna karşın az zorlandığını belirten grubun puan ortalaması ilk ifadede 2,89, son ifadede ise 3,11’dir. Böylece, elde edilen bilginin okunarak temel düşüncelerin belirlenmesi ve ifade edilmesinde katılımcıların eğitime gereksinim duydukları anlaşılmaktadır.

“Görsel bilginin yorumlanması”(38) konusunda katılımcıların zorlanma düzeyi “Bazen zorlanırım” diliminde yer almaktadır. SABE öğrencileri bu konuda diğer gruplara göre anlamlı düzeyde daha az zorlanırken, yüksek lisansta bulunan aşama zorlanma düzeyini düşürmemektedir. Akademik görevli olma zorlanma düzeyinin düşmesinde etkilidir. Görsel bilginin yorumlanmasında önemli oranda eğitim gereksinimi görülmekte, ancak bu gereksinim disiplinlere göre farklılık göstermektedir. Bilgi okuryazarlığı programları hazırlanırken bu durumun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

“Bilgiyi ve bilgi kaynaklarını güvenilirlik, geçerlilik, tarafsızlık, güncellik gibi ölçütlere dayanarak değerlendirmekte”(41), “araştırmalarda fazla sayıda kaynak kullanmakta” (43) ve “elde edilen bilgiyi değerlendirerek tamamlayıcı/ek bilgi gereksiniminin olup olmadığına karar verme” (44) konularında da zorlanma düzeyi “Bazen zorlanırım” diliminde yer almaktadır. 43. ve 44. sorularda yüksek lisansın tez aşamasında olanlar daha az zorlanmaktadırlar. Zorlanma düzeyinde çeşitli değişkenler etkili olmakla birlikte grup ortalama puanlarının yüksek olmaması, öğrencilerin tümünün bilgi kaynaklarının değerlendirilmesine yönelik belirtilen konularda bilgi eksikliklerinin bulunduğunu ve eğitim gereksinimlerini göstermektedir.

“Elde edilen bilgiyi yorumlamakta” (45) öğrencilerin zorlanma düzeyleri, “Değerlendirme” aşamasındaki diğer sorulara kıyasla düşüktür. Enstitü ve yüksek

lisansta bulunulan aşama zorlanma düzeyini etkilemezken, akademik görevi olanlar bu konuda diğerlerine göre daha başarılıdılar.

Web üzerinden elde edilen bilgilerin değerlendirilmesine ilişkin konularda öğrencilerin çoğunun zorlandıkları, “*web kaynaklarını değerlendirmekte*” (46) ve “*web kaynaklarına ilişkin değerlendirme ölçütlerini anlamakta ve uygulamakta*” (47) ifadelerine verdikleri yanıtlarla anlaşılmaktadır. Burada 46. madde için zorlanma düzeyi puan ortalaması 2,70; 47. madde için de 2,23 olarak gerçekleşmiştir. 46. madde için yüksek lisansta tez aşamasında olmak, 47. madde için ise araştırma görevlisi olmak zorlanmayı düşürmektedir. Ancak bu farklılıkların eğitime gereksinim olmadığı biçiminde yorumlanması mümkün değildir. Dikkat çekici bir diğer sonuç da, web kaynaklarına ilişkin değerlendirme ölçütlerinin bilinmesi konusunda daha fazla zorlanılırken, web kaynaklarını değerlendirmede daha az zorlanılmasıdır ki, bu durum bilmeden yapma anlamına gelmektedir. Bilimsel çalışmalar için oldukça önemli olan bu konuda öğrencilerin mutlaka bilgilendirilmeye gereksinimleri vardır.

“*Elde edilen bilgiye dayalı sonuçlar ortaya koyma*”(48)’da öğrencilerin puan ortalaması 3,27 ile “Nadiren zorlanırım” dilindedir. Enstitü bazında bakıldığında, bu konuda FBE öğrencileri SABE öğrencilerine göre daha fazla zorlanmaktadırlar. Elde edilen bilgilerden amaçlar doğrultusunda sonuçlar çıkarma konusunda zorlanmama durumunun ağırlıkta olduğu görülmektedir.

4.4. Kullanma

Bilgi okuryazarlığının; “değerlendirilen ve sentezlenen bilginin düzenlenerek iletilecek duruma getirilmesi ve en uygun biçimde başkalarına iletilmesi”, biçiminde tanımlanan “*Kullanma*” aşaması kapsamında ölçekte 11 adet soru (49-59) bulunmaktadır.

Bu aşamada öğrencilerden elde edilen puan ortalaması 2,85 hesaplanmıştır. “Bazen zorlanırım” diliminde yer alan bu ortalama, “*Kullanma*” aşaması kapsamındaki konuların bütünü itibarıyla öğrencilerin zorlandıklarını ve bilgi eksiklikleri olduğunu göstermektedir (Bkz. Tablo 4).

Table 4: Kullanma Aşamasındaki Sorulara İlişkin Zorlanma Düzeyi Ortalamaları

Sorular	\bar{X}	s
49. Araştırma sonuçlarımı yazılı olarak sunmakta (makale, rapor, tez, vb)	3,04	0,97
50. Araştırma sonuçlarımı sözlü olarak sunmakta	3,07	1,16
51. Sunacak olduğum bilgiyi (yazılı/sözlü) düzenlemekte (taslak, plan, vb hazırlamakta)	3,10	0,78
52. Bilgi sunumum için (yazılı/sözlü) içeriği belirlemekte	2,97	0,76
53. Bilgi sunumunda sınırlama (sayfa sayısı, süre, vb) yapabilmekte	2,56	0,84
54. Bilgi sunarken konuya uygun format seçmekte	3,13	0,80
55. Bilgi sunumunda kendi bilgilerim ile alıntı yerleri birleştirmekte	2,55	0,85
56. Metin içinde gönderme yapmakta ve dipnot vermekte	2,84	0,87
57. Araştırmada kullanılan kaynakları belirtmekte (kaynakça/bibliyografya) hazırlamada	3,02	0,89
58. Farklı kaynaklarla ilgili kaynakçada hangi bilgileri aktaracağım konusunda	2,40	0,85
59. Bilgi sunumum için teknolojik olanakları kullanmakta	2,68	1,33
Toplam	2,85	0,91

“*Kullanma*” aşaması içerisinde yer alan sorular üzerinde yapılan incelemelerin sonuçları ise şöyledir;

“*Araştırma sonuçlarımı yazılı olarak sunma*”(49) ve “*Araştırma sonuçlarımı sözlü olarak sunma*” (50) konularına ilişkin olarak, öğrencilerin tercihleri benzerlik göstermektedir. Zorlanma düzeyi puan ortalamaları 49. soruda 3,04, 50. soruda ise 3,07 ile “Nadiren zorlanırım” diliminde yer almaktadır. Enstitü bazında her iki konuda da SABE öğrencileri SBE ve FBE öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha az zorlanmaktadırlar. 50. madde için yüksek lisans tez aşamasında bulunanlar ders aşamasındaki öğrencilere göre daha az zorlanmaktadırlar. Bu sonuçlardan, madde 49 ve 50 için en çok zorlanmanın SBE’ne bağlı öğrencilerde olduğu, bir başka ifadeyle bu konuda bilgi gereksinimine en çok SBE’ne bağlı öğrencilerin duyduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca ders aşamasındaki öğrencilerin bu konuda sıkıntı yaşadıkları göz önünde

bulundurularak, bu konudaki bilgi eksikliğinin yüksek lisansa başlamadan önce giderilmesi öğrencilerin ödev ve raporlarını daha bilinçli sunmalarını sağlayacaktır.

Sunulacak bilginin düzenlenmesine ilişkin “*sunulacak bilgiyi (yazılı/sözlü) düzenlemekte (taslak, plan, vb hazırlama)*” (51) ve “*bilgi sunumu için yazılı/sözlü içeriği belirlemekte*” (52) ifadelerine yüksek lisans öğrencilerinin puan ortalamaları 51. madde için 3,10 ile “Nadiren zorlanırım”, 52. madde için 2,97 ile “Bazen zorlanırım” dilimindedir. Bu konularda yine SABE öğrencileri SBE ve FBE öğrencilerine göre daha az zorlanma belirtirken diğer değişkenlerde anlamlı farklılıklar görülmemektedir. Bu konular için de en çok SBE ve FBE öğrencileri olmak üzere tüm öğrencilerin eğitime gereksinim duydukları sonucuna varmak mümkündür.

“*Kullanma*” aşamasına ilişkin önceki soruların bir parçası olarak “*bilgi sunumunda sınırlama (sayfa sayısı, süre, vb) yapma*” (53) işleminde yüksek lisans öğrencilerinin zorlanma düzeyi puan ortalaması 2,56 ile yine “Bazen zorlanırım” dilimindedir. Bu zorlanmada bağlı olunan enstitü, yüksek lisansta bulunulan aşama ve akademik bir görevin bulunması gibi değişkenlerin anlamlı düzeyde etkisi görülmemektedir.

“*Bilgi sunarken konuya uygun format seçmekte*” (54) ifadesine ilişkin öğrencilerin zorlanma düzeyi puan ortalaması da 3,13 ile “Nadiren zorlanırım” dilimindedir. Önceki soruda olduğu gibi çeşitli değişkenler bazında bakıldığında gruplar arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Bu konuda öğrencilerin kararsızlık içinde olduğu ve eğitim almalarının yararlı olacağı yorumunu yapmak mümkündür.

Kullanılan bilginin ve bu bilginin yer aldığı kaynakların uygun biçimde gösterilmesi ile ilgili olarak, “*bilgi sunumunda kendi bilgileri ile alıntı yerleri birleştirme*”(55) ve “*metin içinde gönderme yapmakta ve dipnot verme*”(56)’de zorlanma düzeyi puan ortalamalarının 2,55 ve 2,84 ile “Bazen zorlanırım” diliminde yer alması, bu konularda zorlanıldığını göstermektedir. Zorlanma düzeylerinde değişkenler için anlamlı bir farklılık söz konusu değildir.

“*Araştırmada kullanılan kaynakları belirtme (kaynakça/bibliyografya hazırlamakta)*” (57) ve “*farklı kaynaklarla ilgili (kitap, makale, web sitesi, vb) kaynakçada hangi bilgilerin aktarılacağı*” (58) konularında da öğrencilerin sıkıntı yaşadıkları görölmektedir. Özellikle 58. madde için zorlanma düzeyi puan ortalamasının 2,40 olması, bilgi eksikliğinin bu konuda yoğunlaştığını göstermektedir. Başka bir sonuç,

58. madde için tez aşamasındaki öğrencilerin ders aşamasındaki öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla zorlanmasıdır. Kaynakça hazırlama ve farklı formattaki kaynaklara ilişkin bilgilerin kaynakçada gösterilmesi konusunda yüksek lisans öğrencilerinin bilgi eksiklikleri vardır. Bu eksiklik tez aşamasında gelindiğinde daha da belirgin olmaktadır ve bu aşamaya gelmeden öğrencilere eğitim verilmesi gerekmektedir.

“Kullanma” aşamasına ilişkin son ifade olan “*bilgi sunumu için teknolojik olanakları kullanma*”(59) konusunda öğrencilerin zorlanma düzeyi puan ortalaması 2,68 ile “Bazen zorlanırım” dilimindedir. Bağlı olunan enstitü ve yüksek lisansta bulunan aşama zorlanma düzeyini etkilemezken, akademik görevi olan öğrenciler olmayanlara göre anlamlı düzeyde daha az zorlanmaktadırlar. Bilgi sunumunun etkin gerçekleştirilmesi araştırmanın amaçlarına ulaşmasında önemlidir ve öğrencilere bu konuda eğitim verilmesi gerekmektedir.

4.5. Etik/Yasal Konular

Toplam 8 ifadenin yer aldığı “Etik/yasal konular” için yüksek lisans öğrencilerinden elde edilen verilerdeki ortalama puan 2,80 ile “Bazen zorlanırım” diliminde ve beklenen ortalamadan düşüktür. Bu durum etik/yasal konularla ilgili öğrencilerin zorlandıklarını göstermektedir (Bkz. Tablo 5).

Her bir soruya ilişkin öğrencilerden elde edilen veriler ışığındaki sonuçlar ise şöyledir;

Table 5: Etik/Yasal Konular Aşamasına İlişkin Zorlanma Düzeyi Ortalamaları

Sorular	\bar{X}	s
56. Metin içinde gönderme yapmakta ve dipnot vermekte	2,84	0,89
57. Araştırmada kullanılan kaynakları belirtmekte (kaynakça/bibliyografya) hazırlamada	3,02	0,85
58. Farklı kaynaklarla ilgili kaynakçada hangi bilgileri aktaracağım konusunda	2,40	1,33
60. Kullanılacak bilgiyle ilgili (basılı/elektronik) gizlilik ve güvenlik konularını bilmekte ve uymakta	2,47	0,84
61. Düşünce ve ifade özgürlüğüne ilişkin konuları anlamakta	3,08	0,91
62. Bilgi edinme hakkı ve eşitliğine ilişkin konuları anlamakta	3,02	0,91
63. Bilgi hırsızlığının (plagiarism) ne olduğunu ve bundan	2,59	0,88

nasıl kaçınılacağını anlamakta		
64. Bilginin elde edilmesi ve kullanımına ilişkin konularda bilgi ve düşüncelerimi başkalarıyla paylaşmakta	2,98	0,92
Toplam	2,80	0,94

Madde 56, 57 ve 58'e ilişkin değerlendirme, bu soruların hem "kullanma" hem de "etik/yasal konular" aşamaları içerisinde olduğundan önceki başlıkta verilmiştir.

"Kullanılacak bilgiyle ilgili (basılı/elektronik) gizlilik ve güvenlik konularının bilinmesinde ve buna uygun hareket edilmesinde"(60) öğrencilerin zorlanma düzey puanı ortalamasının da 2,47 ile "Bazen zorlanırım" diliminde ve beklenen ortalamanın oldukça altındadır. FBE öğrencileri SABE öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha az zorlanmaktadır. Yüksek lisansta bulunan aşama ve üniversitede akademik görevin bulunması ise, bu konudaki zorlanma düzeyinde farklılık yaratmamaktadır. Her ne kadar enstitüler bazında anlamlı farklılıklar görülse de, puan ortalamalarının yüksek olduğu gruplarda bile bu ortalama 3'ün altındadır. Diğer aşamaların genelinde en yüksek puanlara sahip olan SABE öğrencilerinin bu konuya ilişkin zorlanıyor olduklarını belirtmeleri de dikkat çekici bir diğer sonuçtur. Tüm bunlar dikkate alındığında, yüksek lisans öğrencilerinin bu konuda eğitime gereksinimleri olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

"Düşünce ve ifade özgürlüğüne ilişkin konuların anlaşılması" (61) ve "bilgi edinme hakkı ve eşitliğine ilişkin konuların anlaşılması" (62)'nda yüksek lisans öğrencilerinin zorlanma düzeyi puan ortalamaları 3,08 ve 3,02 ile "Nadiren zorlanırım" dilimindedir. Ancak zorlanma düzeylerinin beklenen ortalama olması bu konuda da bilgi eksikliğine işaret etmektedir. Çeşitli değişkenler açısından bakıldığında ise, 61. soru için yalnızca FBE öğrencilerinin SBE öğrencilerine oranla anlamlı düzeyde daha fazla zorlandığı görülmüştür. Diğer değişkenlerde grup ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar yoktur.

Bilginin yoğun biçimde üretildiği ve tüketildiği bilgi toplumunda bilgi okuryazarı bireylerin düşünce ve ifade özgürlüğü, bilgi edinme hakkı ve eşitliği gibi konulardan haberdar olmaları kaçınılmazdır. Özellikle yüksek lisans öğrencileri konuya ilişkin ifadeye büyük oranda kararsızlık bildirerek, bu konuda tam olarak fikir sahibi olmadıklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu konuda zorlanmadıklarını belirtenlerin oranı da hayli düşüktür.

Bilginin yasal ve dürüst biçimde elde edilmesi ve kullanılması bağlamında “*bilgi hırsızlığının (plagiarism) ne olduğunu ve bundan nasıl kaçınılacağını anlamakta*” (64) ifadesinde zorlanma düzeyi puan ortalamasının 2,59 ile beklenen ortalamadan altında olması, bu konuya ilişkin bilgi yetersizliğini açıkça ortaya koymaktadır. Değişkenler için gruplar arasında anlamlı farklılıklar görülmemektedir.

“*Bilginin elde edilmesi ve kullanımına ilişkin konularda bilgi ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşmakta*” (64) ifadesi bu aşamanın ve anketin son sorusudur. Bu konuda yüksek lisans öğrencilerinin zorlanma düzeyi puan ortalaması 2,98 ile “Bazen zorlanırım” dilimindedir. Çeşitli değişkenler bazında yapılan analizlerde gruplar arası ortalamalarda anlamlı farklılıkların görülmemesi yüksek lisans öğrencilerinin bu konuda eğitim gereksinimi olduğunu göstermektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

5.1. Sonuç

Bu çalışmada HÜ’de 2003–2004 yılı itibariyle yüksek lisans eğitimlerine devam etmekte olan öğrencilerin bilgi okuryazarlığı konularındaki zorlanma düzeyleri araştırılmıştır. Öğrencilere uygulanan anketten elde edilen bulgular, öğrencilerin bağlı oldukları enstitü, yüksek lisansta buldukları aşama ve üniversitede akademik bir görevin olup olmaması bağlamında değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçları şöyle sırlamak mümkündür:

- Bilgi okuryazarlığı etkinliklerindeki zorlanma düzeyleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yüksek lisans öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı becerilerinin her yönüyle gelişmediği görülmektedir.
- ACRL standartlarında geçen ve bilgi okuryazarlığında ilk aşama olarak değerlendirilen “Bilme” kapsamındaki becerilerde yüksek lisans öğrencileri zorlanmaktadırlar. SBE öğrencileri bu etkinliklerde en çok zorlanan gruptur. Bu aşamada en çok zorlanılan ve dolayısıyla bilgi okuryazarlığı programlarında en çok yer verilmesi gereken konular şunlardır: Araştırma konusu belirleme yöntemleri, bilgi gereksiniminin belirlenmesi ve ifade edilmesi, bilgi kaynaklarının kütüphanelerde/veritabanlarındaki düzenlenmelerine (sınıflama sistemleri, konu başlıkları, vb.) ilişkin bilgiler, araştırılan konuya uygun bilgi

kaynaklarının seçilmesi, bilgiye erişim ve elde etmede zaman planlaması yapma.

- “Erişim” aşaması kapsamındaki becerilerin geneli anlamında da öğrenciler yetersizdirler. SBE öğrencileri pek çok etkinlikte en fazla zorlanan grupken, FBE öğrencileri de kütüphane kullanımına ilişkin konularda daha fazla zorlanmaktadır. Akademik görevi bulunan öğrenciler olmayanlara orana genelde daha az zorlanmaktadır. Uygun araştırma yönteminin seçilmesi; Uygun kaynak türünün seçilmesi; bilgi arama stratejisi geliştirme; internet ve veritabanlarında gelişmiş arama teknikleri, kütüphane kaynakları ve hizmetlerinden yararlanma bu aşama için en çok zorlanılan konulardır.
- Bilgi okuryazarlığının üçüncü aşaması olan “Değerlendirme” bütün olarak düşünüldüğünde, yüksek lisans öğrencileri bu aşamada da zorlanmaktadır. SBE öğrencileri pek çok konuda daha fazla zorlanma bildirirken, yüksek lisansın tez aşamasında olma ve akademik göreve sahip olma pek çok konu için zorlanmayı düşüren bir etkidir. Bu aşamada en çok zorlanılan konular şunlardır: Elde edilen bilgilerdeki benzer ve farklı yönlerin belirlenmesi; bilginin kendi sözcükleriyle yeniden ifade edilmesi; görsel bilginin (tablo, grafik, vb) yorumlanması; bilginin güvenilirlik, geçerlik, tarafsızlık, güncellik gibi ölçütlerle değerlendirilmesi; web kaynaklarının değerlendirilmesi ve buna ilişkin ölçütlerin bilinmesi.
- “Kullanma” aşamasına ilişkin etkinliklerin genelinde de bir zorlanma söz konusudur. SBE öğrencileri en az zorlanan gruptur. En çok zorlanılan konular; araştırma sonuçlarının yazılmasında içeriğin belirlenmesi; bilgi sunumu için sınırlamalar yapma (sayfa, süre, vb.), araştırma raporunda alıntılar ile kendi ifadelerinin birleştirilmesi, gönderme yapma ve dipnot gösterme, kaynakçada farklı kaynaklar için hangi bilgilerin aktarılacağı, bilgi sunumunda teknolojik olanakların kullanılmasıdır.
- Öğrencilerin bilgi erişim ve kullanımında etik/yasal kuralların bilinmesi konusunda da bilgi eksiklikleri söz konusudur. Zorlanma düzeylerinde bağlı olunan enstitü, yüksek lisansta bulunulan aşama ve akademik

görevin bulunması farklılığa neden olmamaktadır. Bilgi hırsızlığı, bilginin elde edilmesi ve kullanılmasında gizlilik ve güvenlik konularının bilinmesi, bu aşama için en çok zorlanma bildirilen konulardır.

5.2. Öneriler

Bilgi okuryazarlığı becerileri, hızla değişen ve gelişen günümüz toplumunda, bireylerin yaşam boyu öğrenenler olmaları için vazgeçilmez becerilerdir. Üniversiteler çağın gereğine uygun nitelikte mezunlar verilmesi yönünde bilgi okuryazarlığı programları vermeye başlamalıdır.

Bu yönde atılacak ilk adım bilgi okuryazarlığı becerilerinin önemini üniversite öğretim üyeleri ve öğrenciler tarafından anlaşılmasına yönelik konferanslar, seminerler ve bilgilendirme toplantılarının düzenlenmesi olmalıdır.

Bilgi okuryazarlığı programlarının hazırlanmasında sonraki adım, hedef kitlenin en çok eğitime gereksinim duydukları konuların belirlenmesi olmalıdır. Bu, hem bilgi okuryazarlığı programlarının içeriğinin belirlenmesi hem de programda yer alan eğitimi yürütecek olan personelin kendini bu yönde geliştirmesine yardımcı olacaktır.

Programların geliştirilmesinde öncelikli sorumluluk kütüphanecilerindir. Çünkü halen yürütülmekte olan programlar, genellikle kütüphane kullanıcı eğitim programlarının bilgi okuryazarlığı becerilerinin tümünü kapsayacak biçimde yeniden yapılandırılması biçimindedir. Programı yürütecek kütüphanecilerin mesleki eğitim almış olmanın yanında, eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmeye yatkın, iletişim kurma ve işbirliği yapabilme becerilerine sahip ve bilgi teknolojilerine hakim olması gerekmektedir.

Üniversitelerde bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına ilk yıllarda başlanmalıdır. Böylece ileriki sınıflarda yapılacak araştırma ve ödevlerde, kazanılan bu becerilerin uygulanması sağlanacak ve bu beceriler pekişecektir.

Bilgi okuryazarlığı programının ortak zorunlu bir ders biçiminde yapılandırılması, tüm öğrencilerin bu becerileri kazanmalarını sağlayacaktır. Sonraki yıllarda öğrencilerin mesleki alanlarına yönelik farklı içerikte programların geliştirilmesi, ileri düzeyde becerilerin kazanılması yönünde önemli bir adım olacaktır.

Bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazanılmasında uygulamanın önemi büyüktür. Bunun için gerekli kütüphane olanaklarına ve bilgisayar laboratuvarlarına ilişkin eksiklikler giderilmelidir.

Bilgi okuryazarlığı programlarının başarıya ulaşması üniversite yönetimi, akademisyenler, kütüphaneciler ve eğitim bilimcilerinin tam bir işbirliği içinde olmaları ile mümkündür.

Kaynakça

- Association of College and Research Libraries (ACRL). (2000). Information literacy competency standards for higher education. Approved by the Board of Directors of the ACRL. Chicago: ACRL.
- Association of College and Research Libraries (ACRL). (2003). Information Literacy Web Site. The Standarts: Step-by-step. ALA. [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlissues/acrlinfolit/infolitstandards/stepbystep1/stepbystep.htm> [20 Aralık 2005].
- American Library Association (ALA). (1989). Presidential Committee on Information Literacy. Final Report. Chicago: American Library Association,
- Doyle, Christian S. (1994). Information literacy in an information society: A concept for the information age. New York: Syracuse University.
- Kaptan, Saim. (1989). Bilimsel araştırma teknikleri ve istatistik yöntemleri. Ankara: Tekişik Matbaası.
- Karasar, Niyazi. (1995). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler. 7. Bs. Ankara: Sanem Matbaacılık.
- Polat, Coşkun. (2005). Üniversitelerde kütüphane merkezli bilgi okuryazarlığı programlarının geliştirilmesi: Hacettepe Üniversitesi örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Shapiro, J. J. ve S. K. Hughes. (1996). "Information literacy as a liberal art: enlightenment proposals for a new curriculum", *Educom Review*, March/April: 31–35.
- Tezbaşaran, A. Ata. (1997). Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu. İkinci bası. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

SUMMARY

Information Literacy is the set of skills needed to find, retrieve, analyze, and use information from a variety of sources. Educational institutions have the primary responsibility for providing the students with these skills. In this regard universities have to develop information literacy programs to equip students with the information and skills required. This study examines the challenges that the students faced in terms of information literacy related issues. A questionnaire was applied to 262 post graduate students of Hacettepe University in order to collect the data for this study. Collected data

were analyzed by using “t-test” and “one-way variant analysis” methods. In conclusion while this study has revealed that students have some difficulties in terms of information literacy skills.